

ВПЛИВ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИХ ЧИННИКІВ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Постанова проблеми. Вирішення нагальних завдань підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки країни є пріоритетним для розвитку України. Серед першочергових завдань визначають формування політики раціоналізації та ресурсозбереження, впровадження енергоефективних технологій, для здійснення яких важливим є визначення впливу природного чинника на продуктивність сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики впливу кліматичних змін на довкілля й соціально-економічний стан, кількісний та якісний склад використання паливно-енергетичних ресурсів в різних галузях аграрного сектору, а також раціонального використання та охорони природних ресурсів займалися такі вчені, як О. Балацький, Д. Добряк, С. Дорогунцов, М. Зубец, Ю. Івашкевич, Л. Новаковський, П. Саблук, В. Трегобчук, А. Третяк, М. Хвесик, А. Яцик, Т. Адаменко, Р. Кріст, Дж. Нельсон, Н. Стерн та ін. Проте, на сьогодні ці питання залишаються недостатньо вивченими та потребують подальших досліджень.

Формування цілей статті. Розгляд раціоналізації використання природних ресурсів у сфері агровиробництва при комплексному вивченні дозволить провести аналіз всіх природних чинників та визначити їх вплив на ефективність та продуктивність сільськогосподарського виробництва. Лише за умови переходу на заощадження ресурсів у агровиробництві, раціональному та дбайливому природокористуванні можливе уникнення глобальних ризиків техногенного й антропогенного характеру, а також виходу аграрного сектору країни з кризової ситуації.

Вклад основного матеріалу. Збалансована та діюча система організаційно-економічних, технологічних, нормативно-правових, екологічних, інноваційних заходів, які спрямовані на раціональне використання природних, матеріальних, трудових, енергетичних, фінансових та комунікаційних ресурсів підприємства з метою отримання якісної, різнобічної, конкурентоспроможної продукції, є головною направляючою в ресурсозберігаючій та енергозберігаючій діяльності.

Процес виробництва у сільському господарстві докорінно відрізняється від промисловості. Адже кінцевий результат в промисловості залежить від професіоналізму людини та наявності необхідної, якісної сировини, а кінцевий результат агровиробництва залежить від багатьох факторів, головним з яких вважається природний [3]. Він не лише характеризує природне середовище та умови для виробництва сільськогосподарської продукції, а також відіграє суттєву роль у досягненні позитивного очікуваного кінцевого результату.

Існує багато факторів, які впливають на собівартість майбутнього врожаю. Їх можна розділити на три основні групи. Перша включає в себе організаційно-технічні умови господарювання, куди відносяться загальна площа, місце розташування, наявність лісосмуг, діюча меліораційна система, адже зрошувані землі дають близько 30% продукції рослинництва, та загальний стан поля. Не менш важливим є забезпеченість процесу виробництва висококваліфікованими кадрами та необхідною технікою, наявність якісної дорожньої мережі та діючих складів для зберігання вирощеної продукції. Друга група включає біологічні особливості сільськогосподарських культур, рівень та можливість проведення агротехнічних заходів, якісний стан ґрунтів, засміченість бур'янами, склад і стан меліоративних споруд, забезпеченість високоякісними добривами, засобами захисту рослин та паливо-мастильними матеріалами [2]. До третьої групи відносять показники, які

характеризують природні умови та впливають на строки проведення польових робіт: кількість, час та інтенсивність атмосферних опадів протягом року, зміни температурного режиму повітря та ґрунту, силу та направленість вітру, сумарну сонячну радіацію, ймовірність виникнення засух, заморозків, ерозії ґрунту. Важливим є те, що на фактори перших двох груп піддаються коригуванню за допомогою технічних засобів, меліорації, селективними шляхами, а фактори третьої групи залежать тільки від природних умов і вплинути на них практично неможливо. Таким чином, показники, що характеризують вплив факторів першої і другої групи, можна враховувати для усіх регіонів з подібними природними умовами, а показники, що належать до третьої групи, слід застосовувати індивідуально для кожного населеного пункту. Зменшення землезабезпеченості на кожну людину компенсується підвищенням ефективності використання продуктивних земель [5]. Щорічно майже на 1,5% збільшуються площі зрошуваних земель, зростає застосування хімічних добрив. Згідно з прогнозами до 2020 року обсяги споживання продуктів харчування зростуть більш, ніж на 30%, що має збільшити погоктарний вихід продукції на 25%. Тому для отримання хорошого врожаю особливо важливим є постійне піклування про стан земель, своєчасне внесення органічних та мінеральних добрив, знищення бур'янів, нівелювання кислотності, використання інтенсивних технологій, дотримання екологічно безпечних сівозмін. Землі, виснажені соняшником, ріпаком та іншими важкими культурами слід виводити із активного сільськогосподарського обігу та переводити у пасовища та сіножаті, це дасть змогу зменшити витрати на нераціональне землекористування [1]. Важливим чинником розвитку сільського господарства є зростання попиту на продукцію, яка виробляється з мінімальним застосуванням хімічних засобів, екологічно небезпечних паливо-мастильних матеріалів та відсутністю генетично модифікованих організмів. Поки що обсяги продажу органічної продукції не перевищують 1,5-2%, а органічні землі становлять менше 1% світових сільськогосподарських угідь. При розміщенні та спеціалізації галузей сільського господарства визначальною є потреба сільськогосподарських культур у певних природних умовах, таких як якість ґрунтів, кількість атмосферних опадів, відповідний температурний режим. Крім того, чим вибагливіша культура, тим вужча географія її розповсюдження. Наприклад, виноград, чай, цитрусові можуть вирощуватися лише у південних регіонах, а ось ячмінь, пшениця, жито, соняшник, картопля мають розташування на всій території України. У тваринництві основною умовою розвитку є достатня кількість кормів, тобто наявність пасовищ, їх розміри, склад та тривалість використання, можливість вирощування та заготівлі на зиму, що і обумовлює вплив природного фактору на розміщення тваринницьких комплексів. Серед основних економічних та соціально-демографічних факторів, що впливають на спеціалізацію сільського господарства слід виділити наступні: регіональні особливості структури споживання, співвідношення між міським та сільським населенням (як з боку споживачів так і з боку виробників), розмір та місце розташування господарств по відношенню до місць збуту, переробки та зберігання, наявність та можливість використання транспортних засобів та сільгосптехніки, застосування енергоощадних технологій та альтернативних видів палива, міжрегіональні зв'язки, система показників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, наприклад, такі, як рентабельність виробництва, валова продукція та валовий дохід на одиницю земельної площі і одиницю матеріальних та трудових витрат, використання у виробництві досягнень науки та техніки, проведення маркетингової політики, обізнаність у сфері фінансово-кредитного та податкового законодавства. Враховуючи вищенаведені фактори, галузі сільського господарства розподілилися наступним чином: у північних та центральних районах перевагу віддають вирощуванню винограду, соняшнику, садівництву та скотарству, у південних областях - баштаним, сої, ріпаку, винограду та вівчарству, у лісостепу переважно вирощують цукровий буряк, зерно та картоплю, а також виробляють яловичину та молоко, на Поліссі пріоритетним є скотарство, льонарство та картоплярство. У гірських та передгірських районах Карпат

провідною галуззю є скотарство та вівчарство. Загальна площа чорнозему у світі становить близько 180 млн. га. При цьому, третина сільськогосподарських земель Європи і четверта частина світових запасів чорнозему знаходяться саме в нашій країні. За розрахунками вчених Україна в змозі задовольнити потреби у харчуванні 300 млн. чол. населення, що в 6,6 раз перевищує населення України. Проте, серед основних продуктів харчування в достатній кількості українці вживають лише хліб та хлібобулочні вироби, а споживання м'яса і м'ясопродуктів на 17,5% менше, ніж у Росії, на 69% - ніж у Німеччині та більш як вдвічі менше, ніж у США. Отже, враховуючи необхідність збільшення виробництва сільгосппродукції у зв'язку із зростанням кількості населення світу та необхідністю задоволення його потреб у продуктах харчування, конче необхідним є вибір оптимальних структури та розмірів посівних площ, науково-обґрунтованих сівозмін, раціоналізації у поєднанні галузей рослинництва та тваринництва; використання високопродуктивних та стійких до несприятливих природних умов сортів у рослинництві; застосування прогресивних, інноваційних й ресурсозберігаючих технологій землеробства; оновлення сільгосптехніки й відповідно використання якісних та ефективних паливо-мастильних матеріалів з найменшими викидами продуктів переробки в навколишнє середовище. Щороку в світі внаслідок ерозії з сільськогосподарського обігу вилучається 7 млн. га ґрунтів, і незважаючи на те, що ерозія - це природний геологічний процес, інтенсивна господарська діяльність людини прискорює цей процес в 2-2,5 разу. За десятиліття верхній родючий шар ґрунту виснажується зі швидкістю 7%. За розрахунками вчених вже втрачено 2 млрд. га колись продуктивних земель. Тому особливо важливим завданням є запобігання нанесенню шкоди ґрунтам, охорона їх від виснаження, забруднення та деградації. Негативний вплив необхідно розраховувати у короткостроковій так довгостроковій перспективі. Так, як головними причинами розвитку ерозії є науково-необґрунтоване та нераціональне використання земельних ресурсів, застарілої техніки та неякісних паливо-мастильних матеріалів, необхідно на законодавчому рівні посилити контроль за здійсненням агротехнічних, меліоративних, гідротехнічних заходів охорони ґрунтів. Пошкодженим ґрунтам надати час на їх повне відновлення. Для покращання родючості ґрунтів та регулювання балансу гумусу на оброблюваних землях необхідно вчасно та в достатній кількості вносити мінеральні добрива, а також заорювати в ґрунт післязжнивні рослинні рештки. Зважаючи на те, що за останні 40 років площа оброблюваних земель зросла лише на 10%, задоволення зростаючих потреб населення в продовольстві лише в незначній кількості можливе за рахунок розширення посівних площ, більша ж частина забезпечуватиметься за рахунок інтенсифікації сільського господарства. Тому раціональне використання земель, формування економічної родючості, використання екологічно безпечних паливно-мастильних матеріалів, підвищення культури землеробства - є головними пріоритетами в економічній безпеці агровиробництва [4].

Зважаючи на те, що в Україні близько 15 млн. га. орних земель знаходяться у зонах недостатнього та нестійкого зволоження, значне місце у забезпеченні продуктивного агровиробництва займає наявність діючої меліоративної системи. Аналізуючи врожайність сільськогосподарських культур на зрошуваних землях та на землях без поливу, можна дійти висновку, що зрошення в декілька разів покращує не тільки кількісні, але і якісні показники продукції рослинництва, дає змогу бути незалежним від природного фактора. Беручи до уваги, що природне зволоження поступово зменшується з північного заходу на південний схід, вирощування таких вологолюбних культур, як льон, картопля, цукрові буряки найбільш доцільним є на Поліссі і в Лісостеповій зоні, де кількість опадів за рік навіть перевищує норму, а ось на півдні України без постійного зрошення отримання хороших врожаїв практично неможливе. За підрахунками фахівців, а також за даними державної служби статистики урожайність на зрошуваних землях перевищує урожайність на землях без поливу по зерновим культурам на 50, 1%, по цукровому буряку - на 16,9%, по соняшнику - на 22,4%, по овочам відкритого ґрунту - на

129,2%), по винограду - на 69,2%. Для попередження вторинного знесолення ґрунтів через вимивання кальцію, солонцюватості та інших негативних наслідків впливу кліматичних умов на урожайність, найбільш ефективним є застосування зелених добрив, а також хімічна, біологічна, агротехнічна, гідротехнічна, та комплексна меліорація. Враховуючи те, що співвідношення тепла і вологи значно відрізняються по регіонам, для повного визрівання деяких сортів сої, соняшника, кукурудзи, ріпаку, абрикосів, персиків, винограду найсприятливішими є південні області України, а також низовини Закарпаття. Тому науково-обґрунтовані розміщення та спеціалізація галузей сільського господарства відіграють провідну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави. Отже, раціональне використання природних ресурсів, стабільне забезпечення населення продуктами харчування, використання якісних паливо-мастильних матеріалів, проведення природоохоронних заходів, створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності людини - невід'ємна умова стабільного економічного та соціального розвитку України.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі економічного розвитку усі галузі аграрного сектору вважається досить перспективними. Особливо прикро, що маючи величезний природно-ресурсний потенціал, в Україні недостатньо системних, законодавчих, адміністративних заходів щодо раціонального використання та охорони природних ресурсів. Крім того, зростають такі негативні тенденції, як скорочення сівозмін і відведення землі під пар, формування екологічно несприятливих агроландшафтів, звуження спеціалізації аграрного виробництва.

Анотація. Серед безлічі факторів, які впливають на продуктивність аграрного сектора економіки України особливе місце належить природно-ресурсному потенціалу. Теплові, водні та земельні ресурси визначають територіальне розміщення, спеціалізацію та напрями агровиробництва.

Ключові слова: продуктивність, сільськогосподарські угіддя, спеціалізація, продовольча безпека, організаційно-технічні умови, природні фактори.

Аннотация. Среди многих факторов, которые влияют на продуктивность аграрного сектора экономики Украины особое место занимает природно-ресурсный потенциал. Тепловые, водные и земельные ресурсы их количество и качественный состав определяют характер, сроки и виды агротехнических работ, виды технологий, формируют научные подходы к производственному направлению и специализации сельскохозяйственной отрасли.

Ключевые слова: производительность, сельскохозяйственные угодья, специализация, продовольственная безопасность, организационно-технические условия, природные факторы.

Summary. Among the many factors that affect the productivity of the agrarian sector of economy of Ukraine a special place belongs to natural resource potential. Heat, water and land resources are defined by geographic location, specialization and direction of agricultural production.

Key words: productivity, agricultural lands, specialty, food security, organizational and technical conditions, natural factors.

Список використаних джерел:

1. Вилучення з інтенсивного обробітку малопродуктивних земель та їх раціональне використання: [Методичні рекомендації] / за ред. В.Ф.Сайка.-К.: «Аграрна наука», 2000.-37 с.

2. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект / Ю.Я.Лузан // Економіка АПК.-2011.-№ 2.-С. 3-12.
3. Кобзев І.С. Проблеми раціонального використання та відтворення природного ресурсного потенціалу в аграрній сфері України /І.С.Кобзев [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2011_1012/KOBZEV.pdf.-С.5
4. Охорона та раціональне використання природних ресурсів і рекультивация земель: [Навч. посібник] / П.П. Надточій, Т.М. Мислива, В.В. Морозов та ін.; за заг. ред. П.П.Надточія, Т.М. Мисливої.-Житомир: Видавництво «Державний агроекологічний університет», 2007.-С. 58-63.
5. Федоров М.М. Земельна реформа і розвиток ринкових земельних відносин /М.М.Федоров // Економіка АПК.-2011.-№ 7.-С. 55-60.

УДК: 338.487 (477.64)

Марченко О.А., Іванова В.М., Хрущ Ю.М.

СУЧАСНА ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Здійснення регіональної політики в галузі туризму ґрунтується на визнанні культурного розвитку України як одного із пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, невід'ємної складової розвитку України. Тому на рівні регіону, особливо в останні роки, приділялася увага щодо консолідації зусиль влади, промисловців, підприємців, усього населення області для створення здорового духовного простору.

Головною метою цієї політики проголошено:

- упровадження державної культурної політики в регіоні;
- виконання обласних цільових галузевих програм;
- забезпечення певного мінімуму культурних послуг для всіх верств населення;
- збереження народних мистецьких традицій, етнокультурного розмаїття;
- підвищення масової культури, її орієнтація на моральні та духовні цінності.

Огляд останніх досліджень. Необхідно відзначити, що тривалий час у вітчизняній практиці господарювання та науці сприйняття туризму як галузі мало другорядний характер. Закон України «Про туризм» був прийнятий тільки у 1995 р. Увага з боку вчених-економістів до обґрунтування його розвитку, трансформації та удосконалення структури галузі також не була проявлена належним чином. Туризм з огляду на його регіональну специфіку досліджували переважно географи. Насамперед, це О.Бейдик, О.Любіцева, І.Смаль та ін. У 2000- х роках активний інтерес до вирішення проблеми галузі почали проявляти вчені-економісти: М.Мальська, О.Сарапіна, Л.Черюк та ін.

Формулювання завдання дослідження. Головним завданням дослідження є надання сучасної оцінки ресурсного потенціалу туристичної галузі Запорізької області.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи ресурсний потенціал туристичної галузі необхідно відзначити, що Запорізька область має дуже потужний та різноманітний потенціал, щодо розвитку туристично-рекреаційної індустрії, представлений природними, культурно-історичними та соціально-економічними ресурсами. В Запорізькій області функціонує 21 музей державного підпорядкування із загальною кількістю близько 330,0